

RANGTASVIRDA KOMPOZITSIYANING BADIY IFODA VOSITASI SIFATIDA QO‘LLANILISHI

Amrullayeva Oysha Azamat qizi –

*Buxoro davlat universiteti san’atshunoslik fakulteti Dastgohli rangtasvir
yo‘nalishi 12-1 rt-21 guruhi talabasi (Buxoro, O‘zbekiston).*

***Anotatsiya.** Ushbu maqolada tasviriy san’atda, xususan, dastgohli rangtasvir
kompozitsiyaning badiiy ifoda vositasi sifatidagi roli tahlil etiladi.
Kompozitsiyaning tasvir mazmunini ochishdagi ahamiyati, asarning estetik
ta’sirchanligini kuchaytirishdagi funksiyasi, hamda rang, shakl va joylashtirish
mezonlarining uyg‘unligi asosida yaratilgan obrazlar haqida ilmiy va nazariy
yondashuvlar bayon qilinadi. Kompozitsion qurilishda klassik va zamonaviy
yondashuvlar qiyosiy tahlil qilinadi. Maqola rassomlar uchun nazariy-metodik
asos bo‘lib xizmat qiladi.*

***Kalit so‘zlar:** rangtasvir, kompozitsiya, badiiy ifoda, tasviriy san’at, estetika,
asar mazmuni, tasviriy vosita, obraz, muvozanat, armoniya.*

Kirish. Tasviriy san’at insonning estetik didi, dunyoqarashi va badiiy tafakkurini shakllantiruvchi asosiy san’at turlaridan biridir. Ayniqsa, dastgohli rangtasvir san’atida kompozitsiyaning tutgan o‘rni beqiyosdir. Kompozitsiya nafaqat shakllarning tasnifi va joylashuvi, balki asarning mazmunini ochib beruvchi, uni badiiy va hissiy jihatdan kuchaytiruvchi vositadir. Har bir san’at asari o‘zining ichki qonuniyatlariga ega bo‘lib, bu qonuniyatlar ichida kompozitsiya asosiy o‘rinni egallaydi.

Kompozitsiya – bu elementlar o‘zaro uyg‘unlikda joylashtirilgan badiiy tizim bo‘lib, u rassomning g‘oyasini vizual tarzda ifodalashga xizmat qiladi. Ayniqsa, rang, chiziq, massa va ritm elementlari asosida qurilgan kompozitsiyalar tomoshabinning hissiyotiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Kompozitsiyaning mohiyati va uning badiiy ifodadagi o‘rni

Kompozitsiya lotincha “compositio” – tartibga solish, joylashtirish degan ma’noni bildiradi. San’at asarida kompozitsiya deganda tasviriy elementlarning (figura, fon, nurlar, soya, rang, muvozanat, chiziq, shakl, ritm) badiiy muvofiqlikda joylashtirilishini tushunamiz.

Rassom tasvir layotgan har qanday obraz muayyan dramatik yoki lirik holatni ifodalaydi. U mazkur holatni vizual vositalar orqali etkazishi uchun kompozitsion echimdan foydalanadi. Har bir detal, obyekt va ularning bir-biriga nisbatan joylashuvi asarning umumiy kayfiyatiga xizmat qiladi. Bu – badiiy ifoda vositasi sifatida kompozitsiyaning kuchli tomonidir.

Rang va forma uyg‘unligi: tasvir mazmunining vositasi

Rangtasvirda eng kuchli ekspressiv vositalardan biri sifatida e’tirof etiladi. Kompozitsiyada rang muvozanati va kolorit uyg‘unligi asarning hissiy tusini belgilab beradi. Masalan, sovuq ranglar (ko‘k, yashil) sokinlik va melankoliyani ifodalasa, iliq ranglar (qizil, sariq) harakat va dinamizmdan darak beradi. Shuningdek, rang bilan forma uyg‘unligi rassomga obraz xarakterini ochishga yordam beradi. Ularning muvofiqligi orqali kompozitsiya nafaqat ko‘zni jalb qiladi, balki tomoshabinda ichki kayfiyat uyg‘otadi. Bu esa asarning badiiy ifoda qiymatini oshiradi.

Kompozitsiyada muvozanat va markaziy nuqta (dominanta)

Rassomlar asarda diqqat markazini belgilash orqali tomoshabinni obrazga yetaklaydi. Dominanta – bu asarning eng muhim joyi bo‘lib, barcha kompozitsion elementlar unga xizmat qiladi. Markaziy nuqta yaqinida kuchli kontrastlar, yorqin ranglar va kuchli chiziqlar joylashadi. Bu esa asarga ritm va kuchli ta’sirchanlik bag‘ishlaydi.

Muvozanat esa barcha elementlarning asarda o‘zaro tenglik va uyg‘unlikda bo‘lishini ta‘minlaydi. Simmetrik yoki assimmetrik muvozanat, vizual markaz, massa va makon talqini orqali badiiy muvofiqlik yaratiladi.

Zamonaviy kompozitsion yondashuvlar va innovatsion texnikalar

Bugungi kunda ko‘plab zamonaviy rassomlar an‘anaviy klassik yondashuvlarni postmodernist va abstrakt usullar bilan uyg‘unlashtirmoqda. Bu yondashuvlar orqali yangi badiiy tafakkur, yangi kompozitsion tuzilmalar yuzaga kelmoqda. Masalan, V. Kandinskiy, P. Mondrian, M. Chagall singari rassomlar kompozitsiyada rang, forma va chiziqni o‘ziga xos badiiy tilda ifodalagan. Shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida yaratilayotgan kompozitsiyalar interfaol formatlarga asoslanmoqda. Bu esa rangtasvirda kompozitsiyani nafaqat statik, balki dinamik vosita sifatida ko‘rsatishga imkon yaratmoqda.

Rangtasvirda kompozitsiyaning pedagogik ahamiyati

Rassomlik ta‘limida kompozitsion tafakkurni rivojlantirish muhim o‘rin egallaydi. Talabalar rang va shakllar muvofiqligini o‘rganish orqali obraz yaratishda o‘zining individual yondashuvini shakllantiradi. Bu esa ijodiy tafakkur va didning o‘shiga xizmat qiladi.

Kompozitsiyaviy mashg‘ulotlar orqali talaba:

- estetik qaror qabul qilishni o‘rganadi;
- vizual tafakkurini rivojlantiradi;
- obraz yaratishda hissiy ifoda vositalaridan foydalanadi.

Xulosa. Kompozitsiya – bu faqatgina geometrik va vizual tartib emas, balki rassomning g‘oyaviy niyatini obrazli va estetik shaklda etkazuvchi badiiy vositadir. Rangtasvirda kompozitsiya orqali obrazning xarakteri, mazmuni va hissiy yuki ochiladi. Rassom uchun kompozitsion tafakkur san‘atning mazmunli va estetik qiymatini belgilab beruvchi asosiy mezondir. Shuning uchun ham, tasviriy san‘atda

kompozitsiyani puxta o‘rganish, uni tahlil qilish va yangicha yondashuvlar bilan boyitish har qanday ijodkor uchun dolzarbdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ашрафханова Г. *Ранг тасвир асослари*. – Т.: Академнашр, 2018.
2. Эргашев Ш. *Тасвирий санъат назарияси ва методикаси*. – Тошкент, 2019.
3. Миркомиллов К. *Композиция асослари*. – Т.: Санъат, 2017.
4. Васнецов А. *Основы композиции в изобразительном искусстве*. – Москва: Просвещение, 2005.
5. Кандинский В. *О духовном в искусстве*. – СПб.: Азбука, 2013.
6. Ганцева И.Ю. *Композиция как язык живописи*. – М.: Искусство, 2011.
7. Назарова Г. *Vadiiy tafakkur asoslari*. – Т.: O‘qituvchi, 2020.
8. UNESCO. *Teaching Visual Arts in Primary Education*. – Paris, 2016.